

Tanulmányok Kelet-Európa helyzetéről a 2010-es években

Edutus Egyetem
Tatabánya, Stúdium tér 1.

Főszerkesztő:
Némethné Dr. Gál Andrea

Felelős szerkesztő:
Forrai Márta

Szerkesztette:
Vigh László PhD

MINDEN JOG FENNTARTVA

A mű egészének, vagy bármely részének másolása, sokszorosítása,
valamint információszolgáltató rendszerben történő tárolása
és továbbítása csak a kiadó engedélyével megengedett

ACTA PERIODICA 14. KÖTET

EDUTUS EGYETEM KIADÁSA

www.edutus.hu

ISSN 2063-501X

2018. augusztus

Tartalomjegyzék

AZ „UTOLSÓ CSENGETÉSTŐL” A „BLANKA ALAGÚTIG” Dr. Belyó Pál	4
ALUMNI TEVÉKENYSÉG VIZSGÁLATA A HAZAI FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEK BEN Dr. Duga Zsófia PhD	24
MUTF.RO = FŐ AZ ISKOLA - HÚSZ ÉVES A MAGYAR NYELVŰ NAPPALI TAGOZATOS FELSŐOKTATÁS SZÉKELYUDVARHELYEN 1998-2018 Dr. Kandikó József Professor és Rector Emeritus.....	48
DIGITALE INHALTE IM FREMDSPRACHENUNTERRICHT Majoros Anna PhD / Peres Anna PhD	61
A TERÜLETI TŐKE KUTATÁSOK ÚJ IRÁNYAI Poreisz Veronika	67
DIGITALIZÁLT OKTATÁS A GYAKORLATBAN II. RÉSZ Dr. habil Réger Béla PhD	84
GDP AZ OKTATÁSBAN ... TEGYÜK KICSIT HELYRE! Dr. Sárkány Péter.....	99
A VELENCEI-TÓ TÉRSÉGE TURIZMUSFEJLESZTÉSÉNEK TÖRTÉNETI VIZSGÁLATA Dr. Wirt Gábor.....	113

AZ „UTOLSÓ CSENGETÉSTŐL” A „BLANKA ALAGÚTIG”¹
(Néhány jellemző a CSEH KÖZTÁRSASÁG elmúlt évtizedeiről)

DR. BELYÓ PÁL, főiskolai tanár
Edutus Egyetem

Absztrakt

A rendszerváltó országok fejlődése egy irányba halad, de sok eltérő folyamat befolyásolja a növekedésüket. Különösen érezhető ez a cseh gazdaság és társadalom fejlődésében, amely – úgy tűnik - jelentősen gyorsabban zárkózik fel a fejlett országok felső szintjéhez, mint a többi visegrádi ország, így például hazánk.

Abstract

The development of transition countries is moving in the same direction, but many different processes affect their growth. This is particularly noticeable in the development of the Czech economy and society, which seems to be significantly faster than the other Visegrád-countries, such as Hungary.

X X X

A cseh gazdasági és társadalmi fejlődés folyamata a rendszerváltást követően a többi átalakuló országtól némileg eltérően zajlott. 1989-ig nagyon erősen érvényesültek a társadalmi viszonyokat megnyomorító politikai korlátok. Egyértelműen megállapíthatók a gazdasági-társadalmi fejlődés egészét ellehetetlenítő jellemzők, legfőképpen az a gazdasági irányítás, amely a piaci igényeket teljes mértékben figyelmen kívül hagyta. Emellett komoly feszültséget jelentett a régóta (1945-1991), ideiglenesen Csehszlovákiában állomásozó szovjet hadsereg. A szocialista ideológiai rugalmatlanság jelentős torzító következményekkel járt, erősödött a külföldi emigrálás (művészek, sportolók - Martina Navratilova, Ivan Lendl, ... Karel Gott...).

A hiánygazdálkodás következményeként felmérések szerint a társadalom 65%-a rendszeresen adott hála-, és csúszópénzt, vesztegetett meg tisztviselőt.²

¹Előadás: Magyar Tudomány Napja 2017. november 16. EDUTUS Főiskola

A rendszerváltást követő első évtized...

Csehszlovákia függetlenné válása egy alapvető társadalmi-gazdasági átalakulás kezdetét jelentette. Csehszlovákiának 1990-re államadóssága ugyan alig volt, de olyan közgazdász, politikusa vagy vállalkozója is kevés volt, aki jártas lett volna a szabadpiaci mechanizmusokban. Például a rendszerváltás utáni valutapolitika szerencsejáték szerű volt; a külföldiek által javasolt csereértékre alapozták.

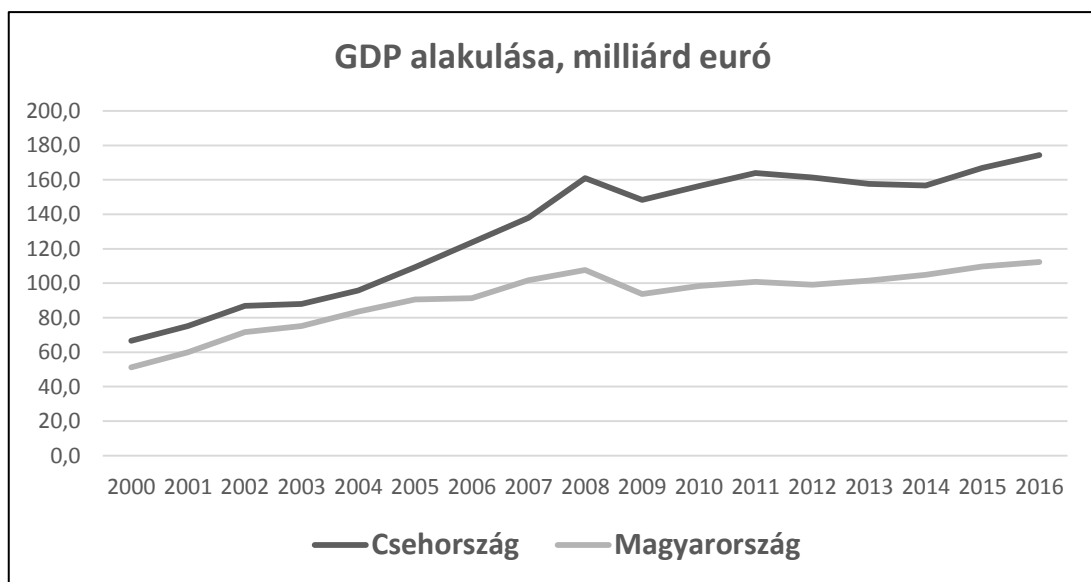
A cseh gazdaság Csehszlovákia 1993-as szétválása után a külföldi, főleg a német tőke segítségével indulhatott fejlődésnek. Ennek alapja pedig az volt, hogy Csehország a közép-kelet-európai régió más államaihoz képest meglehetősen magas GDP-vel és viszonylag alacsony államadóssággal rendelkezett. A piacgazdaságra történő áttérés gyorsan zajlott, 1995-re a magánszektor részesedése már elérte a 70 százalékot, ami a rendszerváltó országok között a legmagasabb érték volt. Kedvező alapokat jelentett az is, hogy nagy hagyományokkal rendelkező iparágai vannak: a vaskohászat, a gépgyártás (Škoda-művek), a porcelán-, üveg-, élelmiszer-, és söripar mellett jelentős a textil-, a bőr-, a fa- és a papíripár is. Korábban is a fő kereskedelmi partnerei Németország, Szlovákia, Ausztria, Lengyelország, az Egyesült Királyság, Franciaország és Magyarország voltak.

A tulajdonviszonyok rendezetlensége és a halogatott ipari szerkezetváltás miatt azonban tartós növekedési pályára csak az ezredforduló táján került. Sajátos problémák nehezítették

² A csehszlovák rendszerváltás közvetlen elindítója a 1989-es „bársonyos forradalom” volt. E váltás lényegében a lakosság egyre gyakoribb utcai kivonulásának volt köszönhető: 1988 augusztusában az 1968-as szovjet bevonulás 20. évfordulója miatt, majd az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának emléknapiján, később, 1989-ben Jan Palachra való emlékezés miatt került sor tüntetésekre Prágában. Václav Havel kiszabadítása érdekében és a '68-as események 21. évfordulója során ismét tüntetők vonultak az utcára. Októberben a csehszlovák vezetés úgy döntött, hogy átengedi a kelet-német menekülteket az NSZK-ba, ezután következett be a november 17-i diáktüntetés, mely kezdetben békésen zajlott, végül az egész országra szétterjedő munkahelyi sztrájk vált belőle és a nagyobb városokban (Brnóban és Pozsonyban) is tízezres tüntetések indultak. A sztrájkok és tüntetések széleskörűvé válásával a kormánynak engednie kellett: a kommunista párt öt konzervatív tagját elmozdították pozíciójából és az ellenzékkel közös szövetségi kormányt alakítottak, törölték az alkotmányból a kommunista párt hatalmára vonatkozó rendeleteket, lebontották a csehszlovák-osztrák határzárát, így Csehszlovákiában is leomlott a vasfüggöny. December 28-án Alexander Dubčeket választották a parlament elnökévé, másnap pedig Václav Havelt köztársasági elnökké. A politikai rendszer átalakítása után lehetőség nyílt a gazdaság reformjára is. A liberalizációs lépések kialakítása Václav Klaus pénzügyminiszterre és Vladimír Dlouhý gazdasági miniszterre vártak. A reform – hasonlóan a lengyelhez – soktérapiára épült: feloldották az ár- és bérszabályozást, ennek eredményeként hiperinfláció alakult ki az országban, illetve tömegprivatizációt vezettek be. E privatizációs formának a lényege, hogy a csehszlovák lakosok vagyontjegeket, kuponokat kaptak, melyekkel részvényeket vásárolhattak vagy eladhattak befektetési alapoknak. Csehszlovákia költségvetése kiegyensúlyozott, államadóssága fenntartható mértékű volt, így az is megoldhatóvá vált, hogy az önkormányzatok ingyen jussanak állami vagyonhoz. Ezáltal a privatizáció során érvényesülhetett az igazságosság elve, hiszen az államháztartás – Magyarországgal és Lengyelországgal ellentétben – nem kényszerült arra, hogy így növelje az államkassza bevételeit. A gyors magánosítás azonban nem a várt eredményeket hozta.

a kibontakozást, így a demokratikus rendszer kialakítása során a privatizáció. Az cseh állam is igyekezett átadni minden kisebb vállalkozást a privát szférának. Ehhez azonban nem voltak meg az igazi feltételek, hiszen a lakosságnak addig nem volt semmiféle megtakarítása. Sőt a külföldi tőke sem volt érdekelt az állam által eladásra kínált vállalatokban. Így hozták létre az ún. kuponos privatizációs rendszert. Ebben minden részvény ugyan annyit ért, minden dolgozó egy heti fizetését kuponban kapta. Egy kupon három részvényt jelentett. Elég sajátosan nehéz helyzetet jelentett, hogy 40 év tervgazdaság után a polgárok néhány részvénnel mehetek tőzsdézni.

A privatizációs folyamat bonyolítása mellett a valutapolitika is komoly problémákat okozott a piacgazdasági átállás alatt. Elég csak utalni az 1991 után 57%-ra emelkedő inflációra. A magyarországi helyzettől eltérően mind ezek következménye lett a nemzetközi elszigeteltség.

Forrás: Eurostat, saját szerkesztés,

A kuponos privatizáció során a tulajdonváltás lényegében csak jogi értelemben valósult meg. A vállalatok tulajdonjoga nagyrészt a kialakított befektetési alapokhoz, majd onnan pedig a korábbi vállalatvezetés kezébe került. Mivel a befektetési alapok az öt legnagyobb bank tulajdonában voltak, így a bankok egy személyben lettek a vállalatok tulajdonosai és hitelezői is. Nem csoda, hogy ezzel a cseh gazdaság pénzügyi válságba került.

A privatizáció a hibáival együtt egy sokterápia alkalmazásával a realgazdaság hatékony fejlődését, átalakítását eredményezte.

1995-re a Csehország a rendszerváltók között a legdinamikusabban fejlődő, és a legkedvezőbb makrogazdasági mutatószámokkal rendelkező ország lett: A cseh átmenet első évtizede végére körvonalazódtak a megoldandó további lépések is.

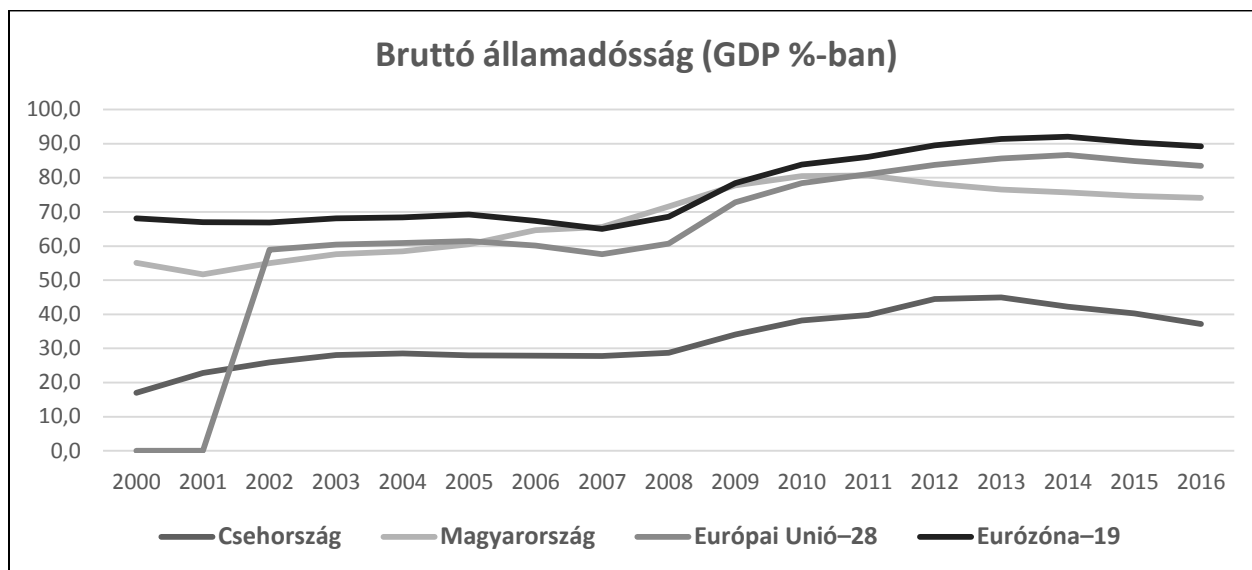
- A privatizáció folyamatosan változó jogi szabályozása ellenére gátló tényező maradt a kialakult vállalat tulajdonlás. Olyan hiányos „üzleti morál” működött, amelyben hiányzott a gazdasági szereplők hatékony együttműködés és így az erőforrások megfelelő elosztása. Ez aztán megalapozta a később egyre nyilvánvalóbbá váló rejtett gazdasági formák alkalmazását, elsősorban a korrupció burjánzását.
- A piacgazdaság természetesen működött már a vállalatok profit-érdekeltsége. Ennek érdekében többet is termeltek, ezzel szemben nem a hazai, alacsony színvonalú, hanem a piacok nyitottá válásával a jobb minőségű importtermékeket vásárolták. A vállalatok csőd közeli helyzetét okozta a nagy mennyiségű eladhatatlan, felhalmozódott készletek.
- Kritikussá vált a cseh gazdaságban a modernizáció elmaradása is.

A cseh gazdaságpolitika nem kellően támogatta a vállalati szférát. A fiskális politika elsődlegessége, azaz a költségvetés fenntarthatósága fontosabb volt. Utólag bebizonyosodott, hogy az állam gyors kivonulása a gazdaságból itt elhibázott lépéslehetett. Az alacsony beavatkozási szint már a fejlett gazdaságok, demokráciák lehetősége. Csehországban viszont az államnak a gazdaságba történő beavatkozását csak fokozatosan kellett volna csökkenteni. Ennek persze a gazdasági megfontolások mellett társadalmi és politikai területei is vannak.

A csehországi rendszerváltással egyidőben nem oldották meg az intézményrendszer reformját. A privatizált vállalatoknál nem történt érzékelhető tőkebevonás, és a végrehajtott beruházások sem eredményeztek intenzív növekedést.

A magyarországihoz hasonló gazdasági megtorpanás következett be. Az 1995-re körvonalazódó lényeges hibák egyike talán az volt, hogy az aggregált kereslet 1994 és 1996 között a külföldi tőke beáramlása és a rögzített árfolyamrendszer miatt folyamatosan nőtt.

Ez okozta egyrészt a magasan beragadó inflációt (ennek egyik oka volt az, hogy a piaci szférában a vállalatvezetők a termelékenységet meghaladó mértékben emelték a béreket), másrészt okozta a folyó fizetési mérleg, így a külkereskedelmi mérleg deficitjét.

Forrás: Eurostat, saját szerkesztés,

A cseh sokkterápia is hasonló volt, mint hazánkban, kézenfekvő intézkedésekkel stabilizálta a helyzetet. Elsősorban a növekvő külső egyensúlytalanságot kellett megállítani, majd a belső deficit csökkentésére is sor került, ezért szigorú monetáris és fiskális politikai lépések történtek:

- a külkereskedelmi mérleg deficitjének csökkentésére, és a cseh korona elleni spekulációs támadás kivédésére a rögzített árfolyamrendszerről áttértek az árfolyam lebegtetésre,
- megemelték a jegybanki alapkamatot,
- vámpótlékot és új adónemeket vezettek be,
- az állami kiadásokat szigorún „megvágták”, csökkentették az állami szervek kereteit,
- befagyasztották a közszféra béreit, ezzel pedig csökkentették a belső keresletet.

A magyarországi „Bokros-csomaghoz” hasonló szigorításokkal a cseh gazdaság két legnagyobb problémáját persze nem sikerült rendezni: azaz az elmaradt strukturális reformokat és a privatizáció okozta átláthatatlan tulajdonosi viszonyokból eredő nem költséghatékony működést. A bevezetett intézkedések hatására a cseh gazdaság mintegy két évre recesszióba került.

Utána azonban meghozta az eredményeket a restriktív politika és a cseh gazdaság újra bővülő pályára került. Érdemes a legfontosabb eredményeket összefoglalni:

- a cseh export több mint 50%-át a műszaki és elektronikai cikkek tették ki, és ezzel az export lett a növekedés elsődleges tényezője, részben a kedvező külső környezetnek köszönhetően is,
- emellett a fejlett EU tagállamokba irányuló export 18%-kal nőtt, míg a volt szocialista országokba 10%-kal csökkent,
- a háztartások fogyasztása kisebb mértékben járult hozzá a növekedéshez, csupán mintegy 2%-kal emelkedett 1998-hoz képest,
- a beruházások csökkenése viszont a gazdasági fellendülés ellenére sem torpant meg és talán ez az egyik lényegi oka az ún. „cseh csodának”. Az átmenet második fázisában, 1993 után a beruházások a GDP mintegy 30%-át jelentették.

Az uniós csatlakozás előtt már javuló tendenciák...

Csehországnak a gazdasági visszaesésből történt kilábalás után ésszerű lépésekkel kellett volna közép- és hosszú távon fenntartható növekedési pályára állítani a gazdaságot. Ehhez első lépésként csökkenteni kellett volna az állami újraelosztás mértékét, ez ugyanis a GDP arányában 45% felett volt. A megoldás kínálkozott is, de nem történt meg a strukturális reformok végrehajtása, ennek keretében elsősorban az adó- és a nyugdíjrendszer módosítása. Hasonlóképp elmaradt a közszféra kiadásainak, az ott dolgozók arányának, az államilag támogatott korai nyugdíjazás mértékének, az állami vállalatok támogatásának csökkentése is.³ Ezek az intézkedések nem szerepeltek sem az 1999-es, sem a 2000-es költségvetési tervekben. A magyarázat a gazdaság ciklikus fejlődése volt, és nem találtak módot a deficit csökkentésére, bár középtávon a hiány fenntarthatóságát aggasztónak becsülték. Az elmaradt reformok mellett tovább élénkítették a gazdaságot, de ezen intézkedésekkel nem javult a gazdaság, ellenben tovább nőtt a költségvetés hiánya.

³ Miloš Zeman kormánya a fejlődés elősegítésének érdekében növelte a lakásépítési és infrastrukturális célú kiadásokat, de ez a költségvetési deficit növekedését okozta. Ennek elkerülése érdekében a következő évben szigorítás következett be, ami valójában annyit jelentett, hogy ezekre a célokra külön alapokat hoztak létre. Ezek finanszírozása a privatizációból befolyt bevételből történt, így csupán a könyvelési metódust és nem a kiadások mértékét változtatták.

Az uniós csatlakozás előtt - a cseh gazdaság makroszintű mutatói fokozatosan romlottak. Nélkülözhetetlen szigorító lépésekkel kellett javítani az államháztartás helyzetét is.⁴ A megkezdett államháztartási reform során a következő lépésekkel kívánták javítani a helyzetet:

- az általános forgalmi adó körének átstrukturálása
- a lakástakarékossági rendszer állami támogatásának nagymértékű lecsökkentése,
- egy ún. minimális adó bevezetése, amellyel a nyereség nélkül működő vállalatoknak is be kellett fizetni az aktuális átlagbér 50%-át,
- a közszféra béreinek befagyasztása, és ezzel együtt
- a közalkalmazottak létszámának csökkentése (mintegy 16.000 főt bocsátottak el),
- a nyugdíjkorhatár fokozatos 63 évre történő megemelése,
- a megszorításokkal párhuzamosan az adóterhek csökkentése.

A rendszerváltás utáni gazdaságpolitika kritikájaként folyamatosan hangsúlyozták a szakértők, hogy a gazdasági programokban nem történnek meg a strukturális átalakítások. Ez a csatlakozás előtt is elmaradt, nem hajtották végre az államháztartás alrendszerének reformját. A szükségeszerű fiskális kiigazítási tervhez nem volt meg a társadalmi és politikai támogatottság. A magas (50%-os) exporthányaddal rendelkező gazdaság jelentős potenciális növekedési lehetőségeit egyelőre nem sikerült kihasználni. A növekedést visszafogta az EU fejlett tagállamainak stagnáló gazdasági teljesítménye. Ez egyébként 2002-2003-ban enyhe deflációt is okozott. A munkanélküliség 7-8% körül állandósult. A megszorító intézkedések következtében fokozódott az ország tökevonzó képessége, így több FDI áramlott be, de a hazai vállalatok gyenge teljesítménye ezt rontotta és egyre növekedett a külső és belső eladósodás. A kiigazító intézkedések nem voltak teljes körűek és nem sikerült lépni a nyugdíjrendszer és az egészségügy reformjában sem.

⁴ A 2002-es választások után Vladimír Špidla vette át Zeman helyét. Kérdéses volt, hogy az új kormányfő folytatja-e elődje költséges politikáját, ahogyan azt a választási kampány során ígérte. 2004 nyarán Špidla lemondott tisztségéről, ugyanakkor kismértékben sikerült a költségvetési hiányt intézkedéseivel lefaragnia.

Felpörgő gazdaság, erőteljes bővülés...

Csehország – a magyar helyzettel megegyezően - már az EU tagság első évében túlzottdeficit eljárás alá került, ezzel pedig elkerülhetetlenné vált a költségvetés konszolidációja. Emellett az ország vezetése célul tűzte ki az euró 2010-es bevezetését. Az EU és az IMF is jelezte, hogy a költségvetési konszolidációt nem csupán bevételi, hanem kiadási oldalon is el kellene végezni, ennek keretében a közép- és hosszú távú fenntarthatóság biztosítása érdekében a nyugdíj- és egészségügy reformját meg kell kezdeni.

Az EU-csatlakozást követő három évbe átlagosan 6 százalékkal növekedett Csehország gazdasága. A töretlen gazdasági növekedést az országba áramló külföldi működőtőke befektetések eredményeként a relatíve alacsony inflációs környezetben a versenyképes munkaerővel és a stabil makrogazdasági helyzettel sikerült elindítani.

A gazdaságpolitika koncentrált a versenyképesség stratégiájára, és ennek keretében fejlesztették az intézmények állapotát, az infrastruktúrát és bővítették az innovációs támogatásokat.

Nagyon fontos lépést tettek azzal, hogy meghatározták a legfontosabb versenyképességi tényezőként, a gazdasági-társadalmi fejlesztés céljaként a humán fejlettség fokozását. Ez pedig az emberi tehetség, a munkaképesség és képzettség gondozását jelenti, és ennek az alapja az oktatás.

2005-ben és 2006-ban a cseh gazdaság elsősorban a bővülő export, másodsorban a növekvő hazai kereslet miatt már közel 7%-os GDP növekedést ért el alacsony infláció és csökkenő munkanélküliség mellett. A foglalkoztatás növekedése és az alacsony árszínvonal emelkedés miatt a háztartások fogyasztása is nagymértékben nőtt, és ez a beruházásokat is fellendítette. Ezeknek a pozitív folyamatoknak köszönhetően Csehország a reálkonvergencia szempontjából gyorsan közelítette az EU-15 országok fejlettségi átlagát.

A cseh versenyképességi stratégia céljaként egyértelműen meghatározták, hogy biztosítani kell a cseh polgárok számára a szilárd versenyképességi alapokon nyugvó, magas és fenntartható életminőség biztosítását. Komoly előrelépés ebben az, hogy 2006-ban Csehországot - az elsőként a rendszerváltók közül - a Világbank fejlett országnak nyilvánított.

A növekedés eredményeként a költségvetési hiány és államadósság GDP-aránya csökkent. A javuló államháztartási adatok és a gazdaság folyamatosan bővülő teljesítménye mellett lehetőség lett volna megoldani és meglépni a régóta szükséges államháztartási reformokat. Ezzel szemben a 2006-os választások, és a cseh kormányválság miatt a gazdaságban az expanzív politika érvényesült⁵.

A cseh gazdaság a válság kezdetéig folyamatosan prosperált. Erőteljes keresletnövekedés és emelkedő infláció mellett, a tervezett államháztartási reformnak csupán néhány eleme valósult meg – például a vizitdíj, receptfelírási díj és az étkezési hozzájárulás bevezetése, mint a szociális juttatások megnyirbálása.

A leginkább szembetűnő, hogy Csehország 2000 és 2008 között egyenletesen és nagy mértékben növelte a bruttó nemzeti terméket. 8 év alatt 6.000 dollárról 22.000-re bővült az éves GDP, vagyis a csehek megnégyesítették gazdasági teljesítményüket.

A válság okozta megtorpanás

A 2008-tól kezdődő gazdasági válság elején Csehország adta a soros EU elnökséget és emellett folyamatos belpolitikai viszályok zajlottak. 2009 februárjában azonban már egyértelműen kezelni kellett a válság hatásait⁶, így sor került több intézkedés bevezetésére:

- növelték az állami garanciavállalás mértékét,
- csökkentették a vállalkozások terheit,
- támogatták a közösségi közlekedést, a munkaerő mobilitásának elősegítése érdekében és
- növelték a szociális kiadásokat.

A 2008-as év lassuló növekedése mellett az utolsó negyedévben jelentős kihívások mutatkoztak. A krízis első időszakában többnyire fennmaradt a költségvetési egyensúly, rugalmasan alkalmazkodott korona a árfolyama, nem nőtt jelentősen az infláció⁷, és megbízható maradt a bankok működése.

⁵ A választásokat Mirek Topolánek és pártja nyerte, de csak minimális többséggel, ami a parlamenti döntéshozatalban gyakorlatilag pathhelyzetet teremtett, így a 2009-ig tartó három év politikai vitáktól volt hangos

⁶ Topolánek kormánya 2008-ban, év végén még reménykedett abban, hogy megkerülhető az állami intervenció

⁷ A 2007 végtől kezdődő kiugró mértékű infláció feltehetően a kormány 2007-ben bevezetett intézkedéseinek, többek között az addig szabott árak emelésének hatására következett be. Az infláció 2008-as átlagértéke 6,3% volt. A fogyasztói árindex a növekedés lassulása után 2009 első hónapjaira jelentős

Csehország a válság első hullámában a régió többi országához képest viszonylag nyugodtan működött. Természetesen nem került el a válság általános jellemzője, így a GDP-csökkenés mellett a külföldi működőtőke és az export visszaesése sem. Az egyre mélyülő nemzetközi válság elsősorban a kereskedelmében jelentkezett. Az exportból származó teljes bevételük a GDP háromnegyedét adja. A termékek és szolgáltatások kivitele 2009-ben 9,9 százalékkal csökkent.

A nehezülő helyzetben csökkent az ipari termelés és külföldi kereslet hatására az exportált mennyiség visszaesett. A hazai kereslet is és a külföldi befektetők száma is csökkent. A válság következményei között volt a szigorúbb hitelfelvételi kritériumok bevezetése és a korona árfolyamának gyengülése.

A gazdasági válság tehát Csehországot sem kerülte el, 2009-ben a reál GDP 4,2 százalékkal csökkent. A kormányzati fogyasztást leszámítva a gazdaság más szereplőinek fogyasztása 2009 második felére jelentősen visszaesett.

Csehország államadóssága a válság előtti években stagnált vagy kis mértékben növekedett, az export és az abból származó bevételek csökkenése, illetve az állami kiadások emelkedése következtében azonban 2008-ról 2009-re 5 százalékkal növekedett. 2009-ről 2010-re az államadósság a GDP 37,4 százalékát érte el, ami kisebb volt, mint az eurózóna átlagának fele.

Hatásos lépések a válság leküzdésére ...

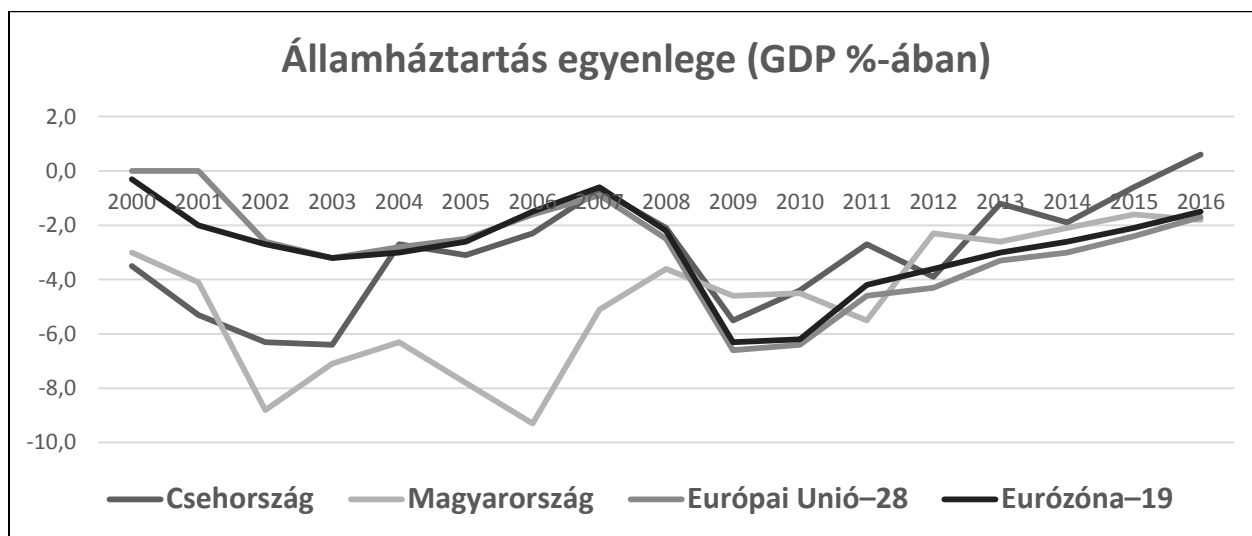
Az intézkedéseknek köszönhetően a cseh gazdaság megakadályozta a válság elmélyülését. 2010-re a kedvező német gazdasági növekedés miatt újra fellendült az export, és ez segítette a gazdasági növekedést és a foglalkoztatottság bővülését. A költségvetési hiány azonban a szükséges állami expanzió következtében mintegy 6%-ra nőtt, ezért meg kellett kezdeni a restriktíót⁸, így:

- emelték az ÁFA-t, a közvetlen adók és a vagyonadó mértékét,
- mérsékeltek a szociális juttatások mértékét,
- befagyasztották a nyugdíjakat,
- csökkentették a kormányzati szektorban dolgozók bérét.

mértékben csökkent, majd szeptemberben nulla lett. Az újabb emelkedés az állam által rögzített elektromos áram és bérleti díjak emelése, illetve 2010-ben az ÁFA növelése miatt következett be.

⁸ 2009-ben a Jan Fischer által vezetett ideiglenes, szakértői kormány

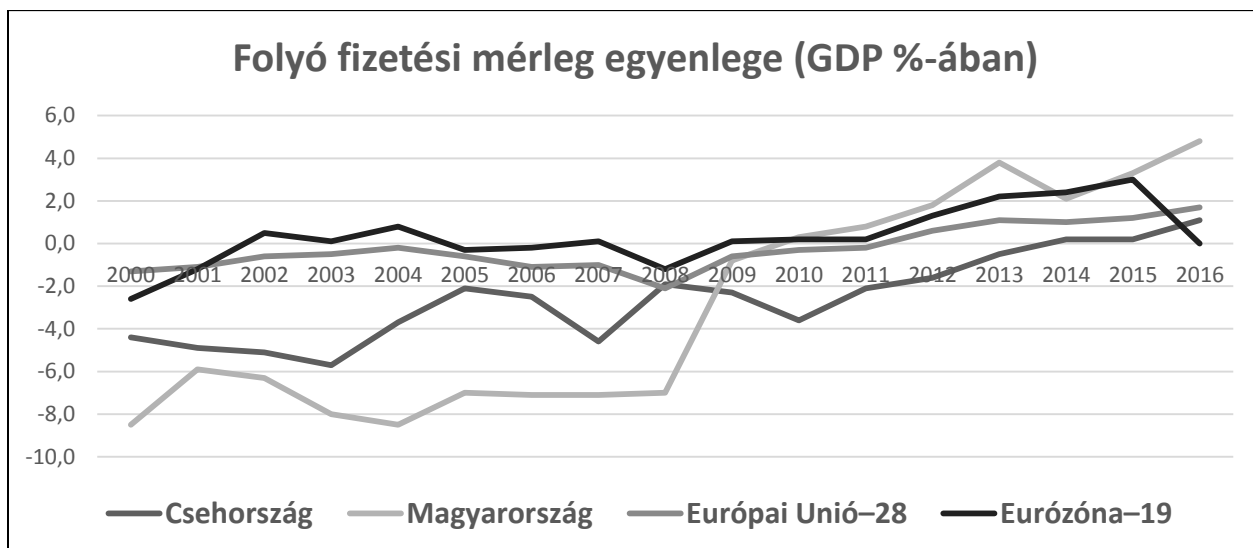
Az intézkedések eredményeként a költségvetés hiánya fokozatosan csökken, és lassan elérte a 3%-os küszöbértéket.

Forrás: Eurostat, saját szerkesztés,

A GDP csökkenésének lassulását csak az exportnak köszönheti, a gyengén teljesítő gazdaság deflációs veszélynek van kitéve. A potenciális növekedési pályától való elszakadás mindenképpen a kormányzat beavatkozását igényli. A 2014 elején hatalomra került hárompárti koalíció által elfogadott program hivatott a gazdasági problémák orvoslására, e program a következő célokat jelölte meg:

- a vállalkozások támogatása, fenntartható növekedés elérése, versenyképesség és munkahelyteremtés;
- a közpénzügyek menedzselési hatékonyságának növelése;
- korrupció leküzdése;
- egészségügyi szolgáltatások színvonalának növelése;
- aktív EU-tagság, felkészülés a mielőbbi euró bevezetésre

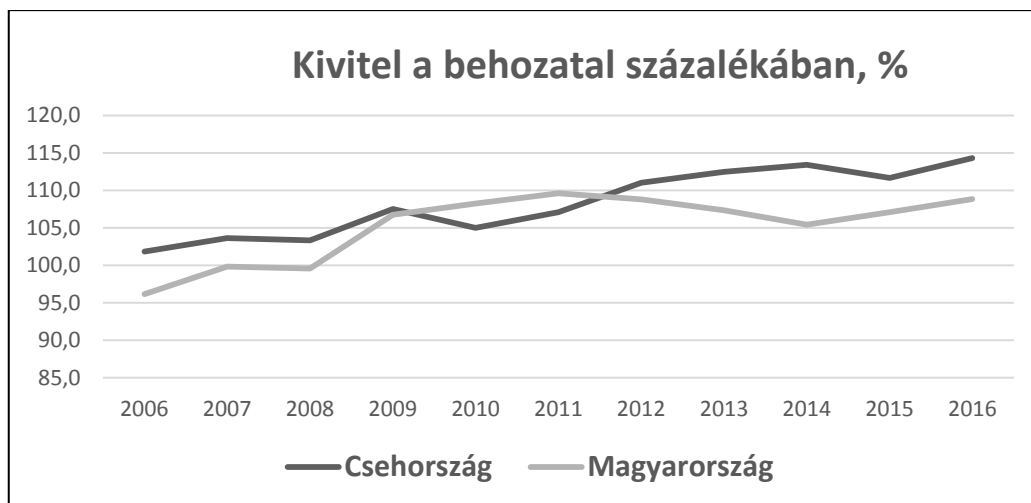
Forrás: Eurostat, saját szerkesztés,

A cseh versenyképesség a Világgazdasági Fórum (wef) listáján kedvező helyzetet mutat. Csehország a korábbi csúcsát 2009–2010-ben érte el, amikor 31. volt. Ezt követően visszaesett, majd stagnált. 2014-re azonban kilencet ugrott előre, és ezzel ért a 37. helyre. 2016-ra ezt tovább javította 6 hellyel, újra a 31-re. A fontosabb jellemzői:

- stabil a makrogazdasági környezet,
- jó a finanszírozáshoz történő hozzáférés,
- magasan képzett és mégis viszonylag olcsó a munkaerő,
- megbízható az infrastruktúra területein.

A problémákat a lassú és rosszul működő állami intézmények, a túlburjánzó bürokrácia és a nem kellően vállalkozásbarát jogi környezet okozza.

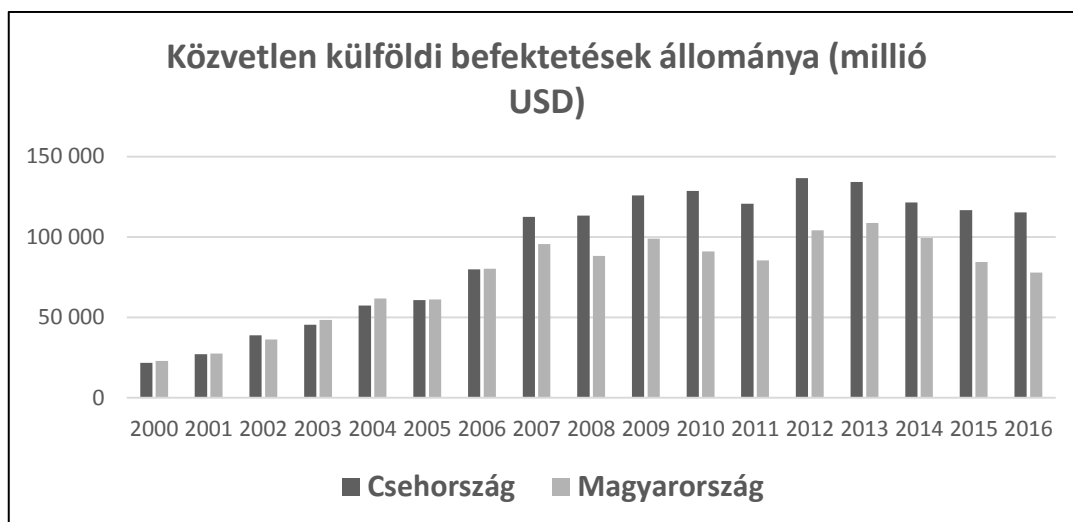
Csehország fő gazdasági hajtóereje az ipari termelés és a kivitel, elsődleges kereskedelmi partnere pedig az euróövezet.

Forrás: Eurostat, saját szerkesztés,

A világkereskedelem visszaesése, a gyengülő európai kereslet miatt Csehországban csökkent az exportorientált ágazatok termelése. A külföldi tőkebefektetések csökkenése, a szigorúbb hitelfeltételek, továbbá a vállalkozói és fogyasztói hangulat romlása miatt a hazai kereslet is csökkent. A válság hatása leginkább a gyártás és a kereskedelem területén jelentős, illetve az ezek által okozott hatások gyűrűznek tovább a gazdaság többi területére.

A gyorsan megoldandó területeken lépni kellett a termelés fellendítésének, a kereskedelem élénkítésének, a munkanélküliség és az infláció csökkentésének, a fiskális fegyelem megerősítésének, a kormányzati kiadások mérséklésének, a szociális rendszer megújításának, az előregedő társadalom, a nyugdíjrendszer és az egészségügy reformjának kérdéseiben.

Forrás: Eurostat, saját szerkesztés,

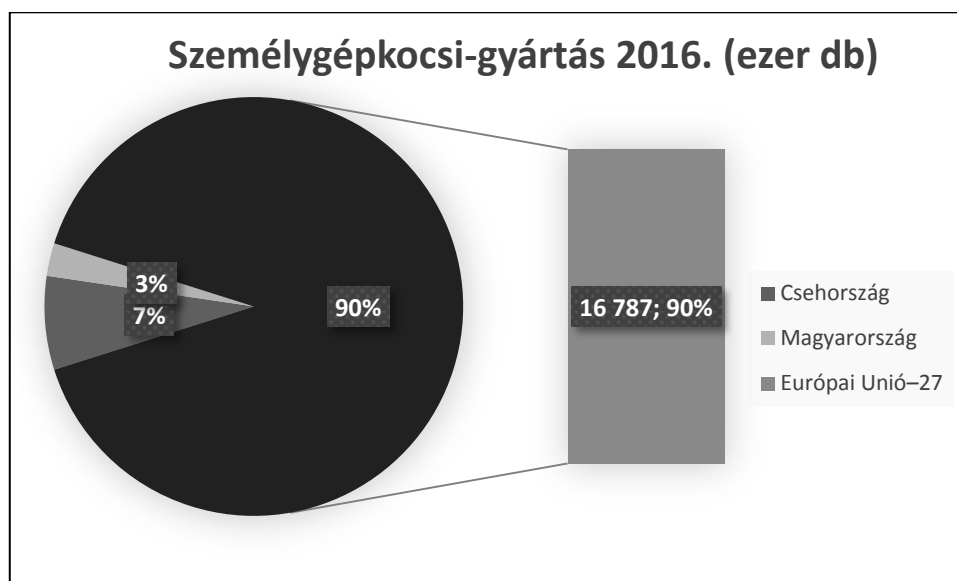
A válság kezelése...

A *Topolánek-kormány* 2009 februárjában megalakított, gazdasági szakemberekből álló nemzeti gazdasági tanács (NERV) fő feladata az „Anti-crisis Plan” kidolgozása volt. Ez tartalmazott már korábban említett, Csehországban régóta napirenden lévő feladatokat, illetve kiegészült olyan további tennivalókat, mint

- a K+F kiadások növelése,
- egyes befektetési eszközök esetében gyorsított amortizáció, valamint
- a társadalombiztosítási járulék átmeneti csökkentése a munkaadók számára.

A 2010 júniusában újra kormányra kerülő *Nečas-kabinet* a kormánynyilatkozatában legfőbb céljaként pedig a válságkezelő intézkedések, a cseh gazdaság reformja mellett a fellendülés érdekében még erősebb nemzetközi összefogást sürgetett.

A cseh gazdaság 2011 utolsó negyedéve óta bekövetkezett lassulását elsősorban az autóipar gyengélkedése okozhatta. Csehországban ugyanis azok a gyártók vannak jelen, akiknek az elmúlt években inkább rosszul ment. A csehek már jóval a válság előtt is aggódtak, mi lesz, ha a gyorsan felfejlődött autóipart eltalálja a fluktuáció és beüt egy lehetséges recesszió. Ez 2011-ben el is jött. 2012 volt ebből a szempontból a legrosszabb év, 2013-ban már kissé javuló eladásokra számítottak az autógyártók és meg is jött a növekedés, az ipari termelés újra növekedésnek indult.

Forrás: Eurostat, saját szerkesztés,

A kormányzat fő válságkezelési lépésként a következőket határozta meg:

- a kamatlábak nagymértékű csökkentése;
- reformok a munkaerőpiacon;
- a költségvetés és az állami kiadások reformja;
- a nyugdíjrendszer reformja.

A magyar gazdaság számára is előremutató lehet, hogy a cseh versenyképességi stratégia több mint 40 javaslatot tartalmaz. Két leghangsúlyosabb eleme,

- a korrupció elleni harc és
- az innováció,

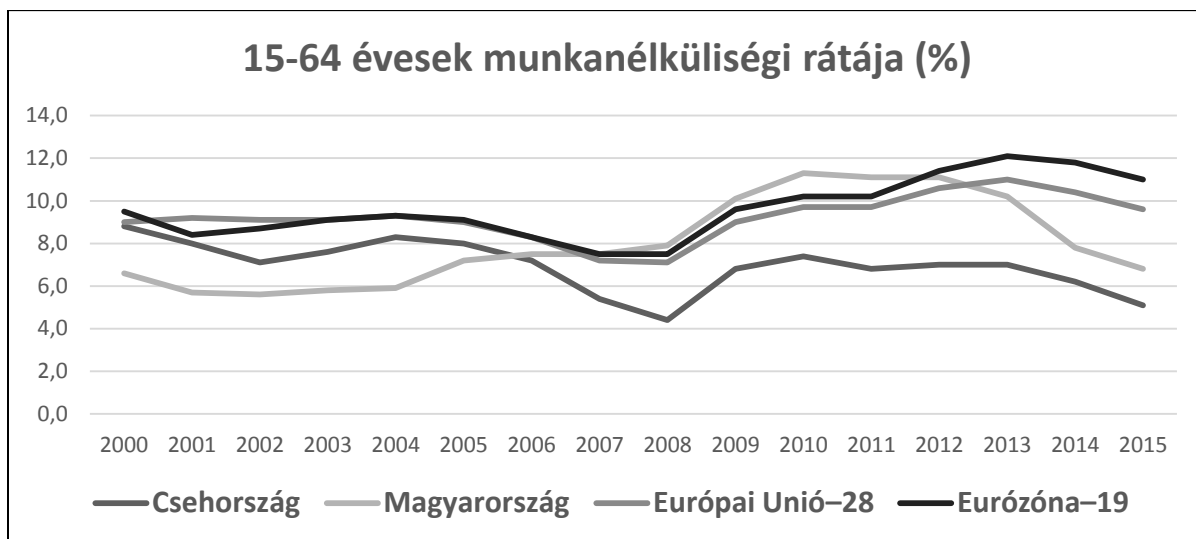
Amennyiben tényleges kormányzati konszenzus működik, úgy ezektől várják a cseh gazdaságban a legkomolyabb eredményeket. Kérdés azonban, hogy a gyakran „mantraként” ismételt innováció, illetve a sok éve csak ígért korrupció elleni harc képes-e valódi kormányzati cselekvéssé válni.

A jelenlegi stratégia a közigazgatás terén külföldön bevált jó gyakorlatok közül a szabályozási hatékonyságvizsgálat, valamint a korrupciós rizikó elemzésére hivatott módszer átvételét javasolja. Hangsúlyozzák, hogy szükséges a közbeszerzési adatok nyilvánossága és minden lehetséges területen az elektromos ügyintézésre való áttérés, ami a költséghatékonyságot és az átláthatóságot is javítja.

Stabil alapok a gyors fejlődéshez és a korrupció leküzdésére ...

Az aktuális kormánynak a feladatokat rövid-, közép- és hosszú távon is kezelnie kellett. A kabinet elsődleges és rövidtávra vonatkozó politikai céljai közé tartozott a termelés és a kereskedelem fellendítése, a munkanélküliség mérséklése és a fiskális fegyelem megteremtése.

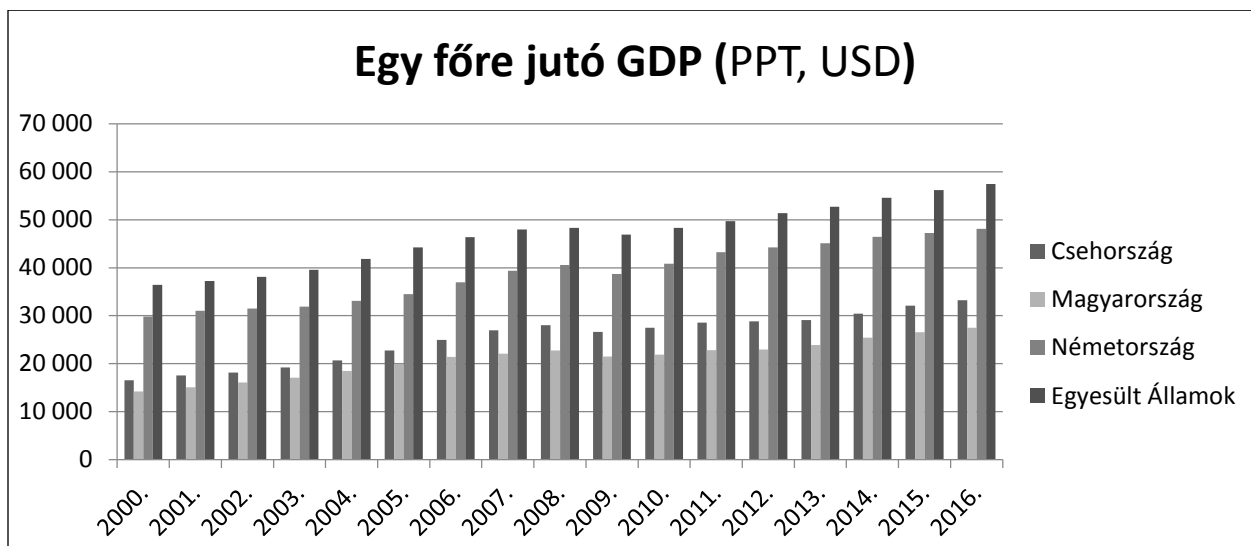
Míg középtávon az előregedő társadalom és a nyugdíjrendszer problémája vár megoldásra, hosszú távon a nyugdíjkorhatár rendezése, az oktatási, a szociális és az egészségügyi rendszer átalakítása játszik főszerepet.

Forrás: Eurostat, saját szerkesztés,

Az eltelt évtizedek cseh konvergencia folyamatát összességében sikeresnek ítélnéljük. Néhány fontos jellemző Csehország általános gazdasági-társadalmi fejlettségének megítéléséhez:

- Csehország hagyományosan fejlett ország, az egy főre jutó [GDP](#) az európai uniós átlag 81%-a.
- Az IMD svájci Versenyképességi Évkönyv 2017-es adatai alapján az Unió tagországai között Csehország a 11-edik, (míg hazánk a 26-ik).
- 2013-ban az átlagos várható élettartam 77,56 év (74.29 év a férfiaknál és 81,01 év a nőknél).
- 2007-ben a bevándorlásnak köszönhetően 1%-kal nőtt az ország népessége. Évente átlagosan 77 000 ember választja Csehországot új otthonának.
- A 2006-os amerikai népszámlálás adatai alapján 1 637 218 amerikai mondta azt, hogy részben vagy egészben cseh származású.
- A PISA felmérés szerint a cseh oktatási rendszer jelenleg a világon a 15. legjobb. Ezzel jobb teljesítményt ér el, mint az OECD átlaga
- 9505 km-es hálózatával a cseh vasút az egyik legsűrűbb európai vasúti hálózat. 2006-ban vezették be az olasz vonatokat, amik cseh rekordnak számító 237 km/h sebességgel haladnak.
- Csehország az első tíz ország között van az internetes sávszélességet tekintve.
- Egyes szakértők szerint az ország legnagyobb kulturális exportterméke a videojátékok sorozata
- Itt találták fel a modern kontaktlencsét, a vércsoport megállapításának módját, és a Semtex plasztikbomba alapanyaga is itt készül.

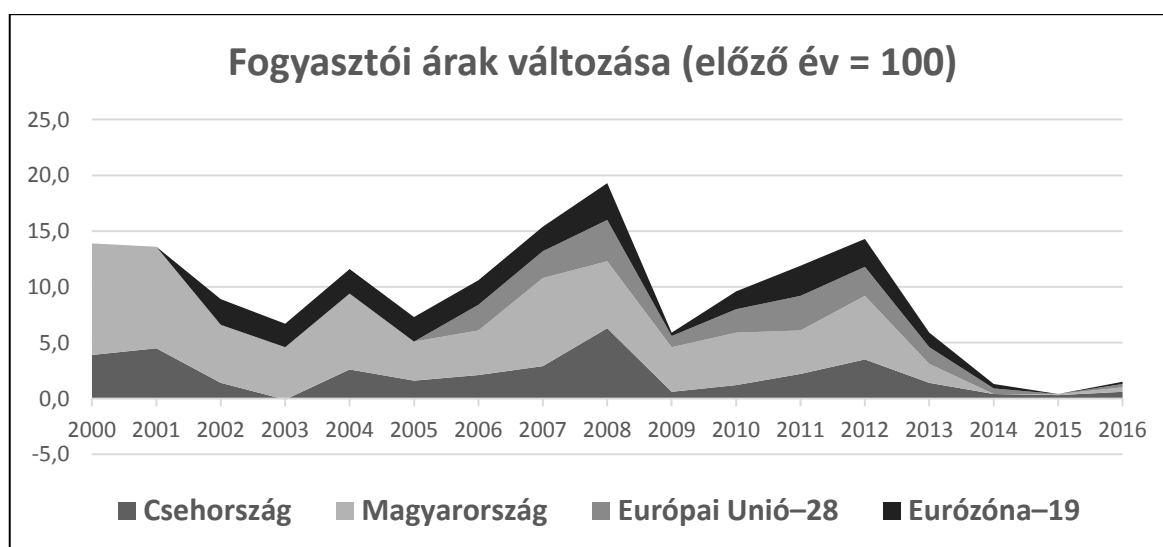

Forrás: Eurostat, saját szerkesztés,

A válság után a cseh gazdaság gyorsan erőre kapott...

A makrogazdasági környezet az egyik legerősebb pillére a cseh versenyképességnek. A fontosabb területeken a trendek megfelelőek, a kormány fegyelmezett politikát gyakorol.

A koronaárfolyam megtartására irányuló jegybanki politika megbízható gyakorlat szerint folyik, de az optimális adómix megtalálására további reformok szükségesek. Az újdonságot az EU által bevezetett korai jelzőrendszer jelenti, amely a gazdasági sokk hullámok kezelésében segíthet.

Forrás: Eurostat, saját szerkesztés,

Az elmúlt években az egyik fontos kérdés a csehek számára az EU adókonvergencia-törekvése. A korábbi pénzügyminiszter és koalíciós miniszterelnök-helyettes, azaz a 2010 elején megválasztott miniszterelnök, Andrej Babiš szeretné az Unióban a fordított áfafizetést bevezettetni. Egyre kevesebb azonban az esély arra, hogy az adórendszert egységesíteni akaró Európai Bizottság belemegy egy ilyen alapvető változásba.

Kérdéses az euró bevezetése

Csehország az euró bevezetését olyan módon is megalapozná, hogy megfigyelői státust kér az euróövetben⁹. Ezt lényegében a cseh kormány által kidolgozott, az európai gazdasági és pénzügyi unió elmélyítésével kapcsolatos hivatalos álláspont tartalmazza. A dokumentumot a cseh kormány jóváhagyta, de egyelőre még nem nyújtották be a kérést az euróövezethez. Ez a megfigyelői státus "hasznos eszköze lehetne" az eurót fizetőeszközként használó, illetve a nem használó országok közötti bizalom növeléséhez és az egész Európai Unió egységének megerősítéséhez. Bár jelképes lépésnek tekinthető, a cseh kormányzat szerint mindig jó, ha valaki az információforrások közelében van. Csehország lényegében teljesíti az euró bevezetésének maastrichti feltételeit, de a bevezetés dátumáról nincs semmiféle döntés. Azonban a legutóbbi felmérések szerint a vállalkozók és a lakosság többsége is ellenzi a közös pénznem gyors bevezetését.

A korrupció az elmúlt évtizedek egyik legfontosabbnak tartott társadalmi problémája

Az rendszerváltás óta eltelt lassan 30 év legkedvezőtlenebb jelensége a cseh társadalom szerint a korrupció.

A 2000-es években látványosan és gátlástalanul, állandó belpolitikai viharokat okozva zajlott ez a társadalomra káros tevékenység. A korrupció a politikai, gazdasági és az egész közélet egyik központi témájává vált. Jellemző, hogy a cseh fővárosban „korrupt túra” néven városi sétákat szerveztek, amelyek során a különösen hírhedt építkezések, nagy lopások helyszínére vitték el a résztvevőket, és az ellopott pénzeszegek és a hírhedt történetek ismertetésével borzolták a kedélyeket.

A „Blanka alagút (tunel)” - amely jelenleg Prága egyik legimpozánsabb beruházása - a maga négyéves késésével és 10 milliárd koronás költség-túllépésével a cseh korrupció jelképévé vált – olyannyira, hogy az „alagút” szó mára a közpénzlopás szinonimája lett.

⁹ Csehország üdvözlölné, ha megfigyelőként részt vehetne az euróövezet pénzügyminisztereinek az övezet jövőjéről folytatott tanácskozásain - jelentette ki Bohuslav Sobotka cseh miniszterelnök

Kérdéses az, hogy ez marad-e továbbra is a társadalmi megítélés egyik fő problémája. A korrupció lényegében az egész rendszerváltást végig követő jelenség, de talán e téren most jelentős fordulat zajlik.

Húsz éve nem nőtt ekkorát a cseh gazdaság

A 2017-es adatok alátámasztják a cseh gazdaság egyre javuló eredményeit. Éves szinten az első negyedévben 3 százalékkal, míg a második negyedévben már 4,7 százalékkal nőtt a GDP. Ez utóbbi az előző negyedévhez viszonyítva 2,5 százalékos bővülést mutatott. Ez a negyedéves növekedés az utóbbi húsz évben a legnagyobb. A cseh gazdaság erősödéséhez a hazai és a külföldi kereslet növekedése is hozzájárult. A növekedés a gazdaság minden ágazatát érintette. Legnagyobb mértékben a feldolgozóipar, elsősorban a járműipar és az elektromos, finommechanikai műszerek gyártásának erősödött. A többi mutató is kedvező, az április-júniusi időszakban a háztartások reáljövedelme 2,6 százalékkal, az egy főre eső jövedelem pedig 2,9 százalékkal nőtt. Egy cseh háztartás egy főre jutó átlagos havi bevétele a második negyedévben 24 596 korona (285 313 forint) volt. Az alkalmazottak havi átlagkeresete 30 603 korona volt, ez éves szinten 4,4 százalékos emelkedés. A megtakarítások növekedése lassúbb, 10,9 százalékos volt a második negyedévben éves összehasonlításban.

A 2018-as választások után Andrej Babiš sokak által kifogásoltan lett az új kormányfő.¹⁰ Jól ráérez azonban a társadalmat leginkább foglalkoztató kérdésekre és mint az egyik legsikeresebb cseh üzletember, várhatóan sikeres gazdaságpolitikát fog folytatni. „Aktívabbnak kell lennünk Európában, mint eddig” – jelentette ki a kormány kinevezése után, és a cseh nemzeti érdekek érvényesítésének kiemelt fontosságát hangsúlyozta.

¹⁰ A kormányfővel együtt a 15 tagú kabinetben kilenc új miniszter lesz. A tárcavezetők között négy nő van. Két minisztérium – az emberi jogi és a tudományos kutatásokért felelős tárca – megszűnt. Kormányának programját január 10-én terjesztette a képviselőház elé és kért bizalmat a kabinet számára. A bizalmi szavazás kimenetele egyelőre nagyon bizonytalan, mert Andrej Babist az EU-támogatásokkal való visszaéléssel vádolja a cseh rendőrség, s ezért bünygyi eljárás fenyegeti. Az államfő közölte, hogy amennyiben a kormány januárban nem kapna bizalmat, akkor a második kormányalakítási kísérlettel újra Andrej Babist bízta meg, de több időt ad neki, mint az első körben. Egyúttal a beruházások növelésére biztatta az új kormányt.

FORRÁSOK:

<http://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/economy/desktop/index.html> (AMECO adatbázis)

http://www.ksh.hu/stadat_eves_7u (KSH nemzetközi adatbázis)

Cseh Nemzeti Bank Inflációs riport 2017/III.

https://www.cnb.cz/en/monetary_policy/inflation_reports/2017/2017_IV/index.html

Cseh Statisztikai Hivatal - <http://www.czso.cz/eng/redakce.nsf/i/home>

<http://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/economy/desktop/index.html>

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

<https://www.oecd.org/eco/surveys/Czech-Republic-2016-overview.pdf>

<http://www.oecd.org/eco/surveys/economic-survey-czech-republic.htm>

<file:///D:/Csehország/alapok/Csehország%20Gazdasági%20mutatói.html>

<http://www.oecd.org/czech/economic-survey-czech-republic.htm>

Juhász Gábor: A Cseh Köztársaság jóléti rendszere a bársonyos forradalom után

<http://ncsszi.hu/kiadvanyok/kapocs-letoltheto--lapszamai/kapocs-2010/78/news>

Végh Marcell Zoltán: Csehország – a külföldi befektetők országa

Buzás-Németh Anita–Tóth Szabolcs: A visegrádi országok gazdasági integrációja a válság óta